

DOI: 10.33663/0869-2491-2020-31-485-496

УДК 340.1

О. В. ХОМЕНКО,
аспірант Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України *

ORCID: 0000-0002-3438-2567

ФУНКЦІЇ ПРАВОВИХ ДЕФІНІЦІЙ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Стаття присвячена огляду проблематики функцій правових дефініцій та їх різновидів. Наголошується, що функції правових дефініцій можна поділити на дві групи: загальні та спеціальні. Робиться висновок, що функції правових дефініцій в цілому являють собою достатньо розгалужену систему основних напрямів їхнього впливу на суспільні відносини та їх суб'єктів (учасників) з метою забезпечення соціально корисного відтворення таких відносин в межах визначеного правопорядку.

Ключові слова: право, правові дефініції, функції правових дефініцій, законодавчі дефініції, доктринальні правові дефініції, судові правові дефініції.

Хоменко А. В. Функции правовых дефиниций: понятие и классификация

Статья посвящена обзору проблематики функций правовых дефиниций и их разновидностей. Отмечается, что функции правовых дефиниций можно разделить на две группы: общие и специальные. Делается вывод, что функции правовых дефиниций в целом представляют собой достаточно разветвленную систему основных направлений их воздействия на общественные отношения и их субъектов (участников) с целью обеспечения социально полезного воспроизведения таких отношений в пределах определенного правопорядка.

Ключевые слова: право, правовые дефиниции, функции правовых дефиниций, законодательные дефиниции, доктринальные правовые дефиниции, судебные правовые дефиниции.

Khomenko Oleksandr. Functions of law definitions: concept and classification

The article is devoted to an overview of the problems of the functions of law definitions and their variants. It is noted that the functions of law definitions can be divided into two groups: general and special. It is concluded that the functions of law definitions as a whole phenomena are a sufficiently extensive system of main directions of their influence on public relations and their subjects (participants) in order to ensure socially useful reproduction of such relations within the defined law-and-order.

Key words: law, law definitions, functions of law definitions, legal (legislative) definitions, doctrinal law definition, judicial law definitions.

Постановка проблеми. Надзвичайно важливим для системного осмислення правових дефініцій є розгляд питання щодо їх конкретного впливу на суспільні

**Khomenko Oleksandr*, Postgraduate Student of V.M. Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine

відносини, в якому розкривається їх призначення та місце в механізмі правового регулювання суспільних відносин. У зазначеному контексті потрібно констатувати, що в сучасній науковій літературі функції правових дефініцій, так само як і їх ознаки та різновиди, досліджуються здебільшого в їх законодавчому (легальному) вимірі, тобто як функції лише тих правових дефініцій, які закріплюються в законодавстві. При цьому функціям правових дефініцій як цілісного явища в межах правової системи приділяється значно менше уваги з боку представників юридичної науки, що пояснюється, зокрема, орієнтацією сучасних наукових досліджень у сфері права переважно на забезпечення удосконалення правового регулювання та потреб соціальної практики в цілому. Водночас дослідження функцій правових дефініцій у цілому, на нашу думку, є надзвичайно актуальним та необхідним, особливо у контексті складних і суперечливих реалій сьогодення, оскільки саме такий ракурс їх осмислення надає можливість не лише поглибити теоретичні знання про їх функціональне призначення, а й значно глибше осягнути їх конструктивну роль у забезпеченні ефективного функціонування правової системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Звертаючись до сучасного наукового доробку вітчизняних і зарубіжних вчених, можна пересвідчитися, що проблематика функціонального призначення правових дефініцій вже була предметом доктринального осмислення, зокрема, таких вчених, як С. Алексєєв, Д. Андрєєв, О. Бандура, Ю. Ведерніков, В. Карташов, Т. Кашаніна, В. Ковальський, В. Косович, М. Костицький, Г. Мальцев, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришин, Т. Подорожна, М. ван Хук, Ю. Шемшученко тощо. Втім, реалії сьогодення переконливо свідчать про необхідність переосмислення змісту деяких аспектів функціональної складової феномену правових дефініцій з урахуванням особливостей сучасного правового розвитку.

Мета статті. Метою цієї статті є з'ясування змісту, призначення та різновидів функцій правових дефініцій.

Основні результати дослідження. Переходячи до безпосереднього висвітлення основного змісту даної статті, вважаємо за доцільне зробити декілька попередніх уточнень, а саме:

по-перше, правові дефініції, з одного боку, належать до правових явищ, у зв'язку з чим їх функціональне призначення безпосередньо взаємопов'язане з функціями права як соціонормативного феномена, а з другого – вони одночасно є логіко-лінгвістичними феноменами, в яких відображаються закономірності функціонування відповідних логічних і мовних правил, які також впливають на суспільний розвиток. При цьому, безумовно, не можна механічно екстраполувати функції права, логіки та мови як більш загальних систем на функції правових дефініцій, так само як функції системи не можна зводити або ототожнювати з функціями її компонентів;

по-друге, у функціях правових дефініцій конкретизуються їх ознаки та різновиди, оскільки саме вони визначають їх певний зовнішній прояв у межах правової дійсності або різноманітних сфер суспільного життя;

по-третє, центральну ланку системи функцій правових дефініцій складають функції легальних (законодавчих) дефініцій, оскільки саме вони справляють найбільший вплив на суспільні відносини з огляду на те, що законодавчі дефініції значною мірою пов'язані з функціями правових норм, інститутів та галузей права;

по-четверте, функції правових дефініцій передбачають лише позитивний вплив на соціальну дійсність, оскільки їх негативний вплив на певну ситуацію або суспільні відносини слід розглядати як відповідну дисфункцію або неко-

ректний прояв чи виконання тієї чи іншої функції, що може зумовлюватися об'єктивними та суб'єктивними чинниками.

Як уже попередньо зазначалося, функції правових дефініцій у сучасній вітчизняній і зарубіжній науковій літературі, як правило, досліджуються крізь призму їх законодавчого різновиду. Зокрема, на думку Ю. Ведернікова, головною функцією законодавчих дефініцій є забезпечення ефективної роботи механізму правового регулювання суспільних відносин на всіх його етапах¹. Деякі інші науковці наголошують, що правові дефініції забезпечують ясність і повноту змісту юридичних термінів, надають можливість розмежовувати поняття між собою та економно розміщувати правовий матеріал, збагачують наукову основу законів тощо. Вони характеризуються як логічний прийом, який дає підстави: 1) формулювати думки, що фіксують ознаки відображених у них явищ; 2) уточнити значення виразу, який вводить; 3) формулювати у стислій формі основний зміст поняття; 4) конституювати критерії відмінності явища (об'єкта), що вивчається, від інших явищ; 5) відображати способи побудови та використання відповідного явища чи об'єкта, а також слугувати зовнішньою формою правових явищ тощо^{2,3,4}.

В. Карташов зазначає, що класифікація функцій правових дефініцій може здійснюватися на підставі різних критеріїв, а саме: за критерієм правових систем (сімей), у яких проявляються їхня роль і призначення, виділяються, наприклад, ті функції, які притаманні романо-германській та англосаксонській правовим сім'ям; за типом юридичної практики, виділяються ті функції, які забезпечують правотворчу, правозастосовну, інтерпретаційну та інші юридичні практики; за часом дії виділяють постійні та тимчасові функції правових дефініцій; за значущістю виокремлюють основні та другорядні функції правових дефініцій; за критерієм очевидності або прихованості їх предметного впливу виділяють явні та латентні функції правових дефініцій; за різновидами юридичних дефініцій виокремлюють формальні, матеріальні, родовидові, генетичні та інші функції; за предметом правового регулювання виділяють функції інституційних, галузевих та інших дефініцій; за цілеспрямованим впливом на свідому поведінку людей, їх колективів та організацій виділяють регулятивну, комунікативну та інші функції. При цьому слід звернути увагу, що вчений окремо розглядає функції легальних правових дефініцій, до яких, на його думку, належать установча, пізнавальна, інформаційна, онтологічна, регулятивна, функція конкретизації, охоронна, функція моделювання, аксіологічна, ідеологічна, комунікативна, інтегративна, інтерпретаційна, праксеологічна, а також функція формування і трансляції правового досвіду⁵.

У зазначеному контексті слід звернути увагу на те, що частина з запропонованих функцій правових дефініцій, справді, притаманна лише їх легальному (законодавчому) різновиду (наприклад, регулятивна). Водночас переважна більшість з наведених дослідником функцій характеризують даний феномен як цілісне явище в структурі правової системи, причому деякі з них більше проявляються в межах інших різновидів правових дефініцій, зокрема, доктринальних (наприклад, онтологічна функція).

Т. Подорожна також визначає різновиди функцій саме законодавчих дефініцій, хоча і не розкриває їх змісту. Зокрема, вона наголошує на доцільності виділяти дві групи функцій, які виконують законодавчі дефініції – загальні та спеціальні. При цьому загальні функції, на її думку, розкривають значення цього феномена у суспільстві, а спеціальні надають можливість розглядати законодавчі дефініції як основний

елемент пояснення значення термінів, що мають місце в тексті нормативно-правового акта. Відтак, до загальних функцій законодавчих дефініцій вчений пропонує зараховувати онтологічну, гносеологічну, логічну, техніко-інструментальну, евристичну, критичну, прогностичну, інформаційну, констатуючу, акумуляційну, символічну, описову, інтерпретаційну та ідеологічно-виховну функції, а до спеціальних належить насамперед системно-структурна функція, до складу якої входять функція системоспрощення, системозбереження, а також функція забезпечення однозначного тлумачення і застосування закону, пояснення його змісту всім учасникам правовідносин. Також Т. Подорожна зауважує, що «головним призначенням законодавчих дефініцій є системотворення, тобто вони виконують роль основного будівельного матеріалу елементів тексту закону та вирізняються особливими властивостями, займаючи провідне становище серед інших елементів його тексту»⁶.

З означеним підходом, на нашу думку, в цілому можна погодитися, зробивши при цьому декілька застережень, а саме:

по-перше, навряд чи до функцій законодавчих дефініцій можна віднести критичну функцію, оскільки остання спрямована на виявлення протиріч, певних помилок і неточностей, перевірку достовірності чого-небудь тощо. Законодавчі дефініції, враховуючи природу позитивного права, мають формально визначений статус і спрямовані передусім на відображення важливих з юридичної точки зору ознак відповідного соціально важливого поняття. Відтак, на нашу думку, про критичну функцію правових дефініцій можна вести мову лише в контексті доктринального різновиду, в межах якого науковці у дефініціях можуть вказувати на певні помилки чи неточності у розумінні того чи іншого явища;

по-друге, техніко-інструментальну функцію правових дефініцій, на нашу думку, слід відносити не до загальних, а до спеціальних функцій, оскільки остання завжди пов'язана з правилами розробки та систематизації нормативно-правових актів, що належить до спеціальної сфери юридичної діяльності;

по-третє, чимало з наведених загальних функцій законодавчих дефініцій виходять за межі, власне, їх легального виміру, характеризуючи насамперед напями впливу будь-яких правових дефініцій на відносини в суспільстві (наприклад, онтологічна, гносеологічна, логічна, описова, акумуляційна функції тощо).

Крім цього, окремі зарубіжні науковці серед функцій правових дефініцій виділяють насамперед конститутивну та регулятивну. При цьому за допомогою конститутивної функції встановлюються ознаки правових явищ і ситуацій, а регулятивна функція слугує основою для реалізації тих чи інших юридично значущих дій. Іншими словами, конститутивна функція правових дефініцій «реалізується за допомогою утвердження певного об'єкта, дії чи ситуації в якості сукупності ознак, які є необхідними для того, щоб цей об'єкт, дія або ситуація набули статусу правового явища». Регулятивна функція правових дефініцій «полягає в необхідності керуватися нею при реалізації юридично релевантних інтенцій у повторюваних ситуаціях дискурсу»⁷.

Як бачимо, і в цьому випадку йдеться не про правові дефініції взагалі, а про їх особливий та найважливіший різновид – легальні (законодавчі) дефініції. З цього також випливає, що використання деякими сучасними дослідниками поняття «функції правових дефініцій» має здебільшого формальний характер, оскільки термін «правовий» при цьому зливається зі змістом поняття «законодавчий» або «позитивно-правовий». Погоджуючись у цілому з тим, що легальні правові дефі-

ніції виконують окремі функції, які визначеною мірою притаманні всій системі правових дефініцій, все ж вони, так само як і кожен інший різновид правових дефініцій, виконують і деякі специфічні функції, які не є властивими для інших видів правових дефініцій, зокрема, доктринальних. У зазначеному контексті йдеться насамперед про регулятивну функцію законодавчих дефініцій, які є одним із різновидів правових норм, у зв'язку з чим потрібно вести мову про необхідність або обов'язок її врахування при здійсненні юридично значущих дій. Незважаючи на те, що зміст легальної правової дефініції не включає в себе вказівку на відповідні права і обов'язки учасників певних правовідносин, він завжди має в собі конкретні ознаки або обставини (юридичні факти), які слугують основою виникнення того чи іншого правовідношення.

Як справедливо зазначає Г. Мальцев, «цивільно-правові поняття «нерухомість», «неподільна річ» та багато інших можуть спрямовувати або впливати на хід розвитку правовідношення. Пенсію по інвалідності та пільги громадянин може отримати після офіційного визнання його інвалідом, тобто після поширення на нього юридичного поняття інваліда тієї чи іншої групи. Обсяг прав і обов'язків державних службовців залежить, зокрема, від категорії, до якої вони належать, а така категорія надається передусім у вигляді її чіткого визначення у законодавстві. Законодавчі дефініції деяких предметів або процесів містять мінімальний склад юридичних фактів, необхідний для виникнення, зміни або припинення правових відносин, пов'язаних з цим предметом. Якщо відсутнім є хоча б один з перерахованих у дефініції фактів, правовідношення не відбудеться. В цьому, очевидно, і виражається безпосередній регулятивний ефект норм-дефініцій»⁸.

Звертаючись до групи загальних функцій правових дефініцій, передусім зазначимо, що основними функціями в межах цієї групи, на нашу думку, є такі: пізнавальна (гносеологічна), моделююча, онтологічна, культурна, комунікативна, кумулятивна та аксіологічна функції.

Так, пізнавальна або гносеологічна функція правових дефініцій полягає у тому, що останні виступають джерелом знань про юридично значущі явища і процеси, які вимагають правового осмислення та вироблення юридичних підходів до розуміння їх специфіки та прояву. Як зазначається у науковій літературі, «кінцевою метою будь-якої дефініції є пізнання. Особливістю визначення є його роль як інструменту опосередкованого, дискурсивного пізнання, що здійснюється за допомогою мови»⁹. У зв'язку з цим слід погодитися, що «пізнання правових явищ – це розумова, інтелектуальна діяльність різноманітних суб'єктів, яка відбувається згідно із законами і формами діалектичної та формальної логіки. У підґрунті правових знань суб'єктів перебувають правові поняття й категорії, які є головною внутрішньою раціональною формою правосвідомості. Фундаментальними при цьому є поняття й категорії юридичних прав та обов'язків, законності, правопорядку, права і правовідносин тощо. Пізнавальна функція нерозривно пов'язана з правовою поінформованістю, знанням, розумінням права»¹⁰.

Очевидним слід визнати, що ця функція пронизує будь-який різновид правових дефініцій, у змісті яких розкриваються важливі ознаки певного явища або процесу, або ж інші його значущі елементи. Саме завдяки пізнавальній функції правових дефініцій формується відповідне уявлення про ті чи інші юридично значущі явища, стани, процеси тощо.

Близькою за змістом до пізнавальної функції правових дефініцій є онтологічна функція, яка полягає у тому, що у правових дефініціях стисло описуються суттєві для права ознаки елементів і різновидів відповідних юридично значущих явищ, процесів та станів. У межах цієї функції правові дефініції впливають на безпосереднє соціальне буття, забезпечуючи суспільний порядок як основне онтологічне призначення права¹¹. У цьому контексті слід зазначити, що онтологічна сутність правових дефініцій безпосередньо впливає з онтологічної природи права, що пов'язана з об'єктивними характеристиками людського буття (фізичними, соціальними та ін.), зокрема, зі старінням та смертністю людини, з потребою дітей у батьківському піклуванні, з потребою особистості у максимальному розвитку своїх здібностей тощо¹².

У зв'язку з цим правові дефініції спрямовані на фіксацію важливих ознак об'єктивно існуючих феноменів соціальної дійсності, відображення їх конкретних особливостей у межах правового виміру, визначення параметрів їх реального буття у відповідних юридичних конструкціях. Так ознаки, функції, умови існування та діяльності феномену юридичної особи як певної організації є основними підставами для визначення онтологічного (буттєвого) статусу юридичної особи або її сутності як учасника відповідних правовідносин. При цьому не можна також оминати і соціальну природу юридичної особи, яка полягає у поєднанні її мети, визначеної засновниками та зумовленої їх інтересами, із засобами її досягнення, а також з тим положенням, що юридична особа є формою взаємодії приватних і публічних інтересів¹³. Саме ці об'єктивні фактори і зумовлюють, з одного боку, неоднозначність розуміння та інтерпретації загального феномену «юридична особа», що виражається, серед іншого, у її численних правових дефініціях, а з другого – диференціацію юридичних осіб на певні спеціальні різновиди, кожен з яких характеризується специфікою їх реального соціального буття, у зв'язку з чим вимагає окремого правового, у тому числі легального, визначення в межах конкретного правопорядку.

Моделююча функція правових дефініцій полягає у тому, що, відображаючи різноманітні аспекти об'єктивної соціальної дійсності, дефініції моделюють відповідні ознаки певних явищ, які мають значення для розвитку суспільних відносин. Іншими словами, функція моделювання у правових дефініціях виражається у тому, що останні задають конкретний образ (модель) певного явища або процесу, за допомогою якого описуються деякі істотні або суттєві його параметри, властивості, що зіставляються з визначеним ідеальним зразком. Так, визначення у чинному законодавстві, зокрема, таких понять, як кооператив, громадська організація, акціонерне товариство, фондова біржа тощо, являють собою конкретні ідеальні моделі відповідних явищ, які у реальній дійсності втілюються у певний об'єкт-оригінал, що зіставляється зі змістом такої дефініції.

Комунікативна функція правових дефініцій надає можливість насамперед забезпечити фахове спілкування між відповідними представниками юридичної професії. Останнє впливає, зокрема, з того, що право завжди засновується на комунікації між законодавцем і громадянином, між законодавцем та суддями, між сторонами договору, комунікації в судовому процесі тощо. На думку окремих західних дослідників, «цей комунікативний аспект розглядається в рамках легітимації права: раціональний діалог між юристами як основна гарантія для правильної інтерпретації та застосування права»^{14, 15}.

У науковій літературі зазначається, що «право, утворюючи правовий простір, є однією з комунікаційних систем суспільства, що забезпечує стабільність і стійкість суспільства як системи... Право є порядком комунікаційних відносин, які виникають на основі нормативно-правової інтерпретації різних правових текстів, що мають як вербальний, так і невербальний характер»¹⁶.

Отже, можемо стверджувати, що комунікативна функція правових дефініцій спрямована на забезпечення поінформованості осіб з правовою природою юридично значущих явищ і процесів, на формування належної правомірної поведінки громадян, на ознайомлення їх з ознаками тих чи інших державно-правових феноменів, врешті-решт, на посилення внутрішнього переконання індивідів у необхідності знання ними змісту гарантованих державою прав і свобод та можливості їх реалізації тощо.

Ще однією загальною функцією правових дефініцій є, безумовно, культурна функція, яка полягає у тому, що у змісті правових дефініцій відображаються культурні досягнення як відповідного суспільства або народу, так і всього людства (наприклад, права людини, справедливість, гуманізм тощо). Як справедливо зазначає Н. Оніщенко, «культура передбачає і загальнолюдські, і національні цінності»¹⁷. Змістом правових дефініцій як специфічного культурного феномену є ідеї, цінності, певний образ нормативного мислення тощо. У такий спосіб культурна функція правових дефініцій безпосередньо впливає на формування поведінкових установок особистості, виховує в неї почуття соціальної відповідальності за свої вчинки та діяльність, сприяє її становленню як законслухняного представника громадянського суспільства тощо. Саме зазначена функція надає можливість повною мірою розкрити зумовленість змісту правових дефініцій не лише економічними та політичними чинниками, а й духовними також.

Безпосередньо пов'язаною з культурною функцією правових дефініцій є їх аксіологічна функція, оскільки ціннісний компонент є основою будь-якої культури. У зв'язку з цим вважаємо, що аксіологічні властивості правових дефініцій, тобто їх визначений ціннісний зміст, розкриваються у взаємозв'язку з усією палітрою соціальних цінностей, пануючих у відповідному суспільстві, та спрямовують правову взаємодію (комунікацію) індивідів та їх об'єднань для досягнення поставлених цілей і завдань.

Крім цього, аксіологічна функція правових дефініцій проявляється також у тому, що останні є не лише важливим і необхідним елементом забезпечення стабільності та ефективності правового регулювання, а й вагомою складовою зміцнення цілісності соціонормативної матриці культури відповідного суспільства за умови, якщо відображені в їх змісті поняття враховують особливості його соціокультурного досвіду. При цьому останнє впливає з того, що право в цілому є чинником збереження цілісності й консолідації соціуму, засобом зміцнення його організаційних засад. Право орієнтоване на регламентацію функціонування та розвитку суспільства й одночасно на відособлення особистості, забезпечення кожному індивіду простору для задоволення його законних інтересів, розвитку особистих здібностей, що є необхідним як для забезпечення його повноцінного життя, так і для ефективного використання наявного в нього потенціалу суспільством¹⁸.

Крім зазначених функцій правових дефініцій, не менш важливою, на нашу думку, є кумулятивна функція, зміст якої полягає у тому, що у правових дефініціях відображається наступність соціально-правового досвіду діалектичного розвитку

як права, так і інших ціннісно-нормативних складових культури в цілому. При цьому останнє випливає з того, що сфера буття права є багатоаспектною, оскільки включає в себе низку емпіричних фактів і явищ, які виходять за межі, власне, правового виміру. Правові дефініції містять у своєму змісті певні особливості історичної пам'яті пізнання та розуміння тих чи інших правових, а також соціально значущих понять і категорій, і саме кумулятивна функція забезпечує її збереження та наступність юридичного дискурсу, що проходить крізь численні покоління.

З огляду на зазначене потрібно зауважити, що встановити якість та ефективність сучасних правових дефініцій можна, серед іншого, за умови вивчення їх аналогів, що колись існували, які, залишаючись у минулому, впливають на формулювання правових понять у теперішній час, до певної міри закладаючи відповідні орієнтири для формування нових правових дефініцій у майбутньому. У зазначеному контексті слід погодитися із твердженням Н. Оніщенко, що «феномен права слід розглядати як соціорегулятор, який має досить відмінні риси та ознаки в різних державно-правових системах і свідчить про досягнутий рівень правового прогресу»¹⁹.

Підбиваючи попередні підсумки, зазначимо, що, по-перше, вищенаведені функції правових дефініцій є загальними або такими, що тією чи іншою мірою проявляються в межах кожного їх різновиду, зокрема, у легальних (законодавчих), доктринальних та судових, і, по-друге, наведений перелік загальних функцій правових дефініцій не є вичерпним з огляду на складність динамічного характеру сучасної правової дійсності, розвиток якої надає можливість вести мову й про інші загальні функції правових дефініцій (наприклад, ідеологічна).

Як зазначалося, окрім загальних функцій, правовим дефініціям притаманні також деякі спеціальні функції, які проявляються в межах їх конкретного різновиду. Зокрема, законодавчі або легальні дефініції виконують такі спеціальні функції, як установча, регулятивна, інтегративна, правоохоронна тощо. Функції законодавчих правових дефініцій обумовлюються насамперед специфікою позитивного права як особливого нормативного утворення, що має формальний характер, закріпленням норм права у формально-юридичних джерелах права, необхідністю їх використання для розвитку найважливіших сфер життєдіяльності суспільства, а також забезпечення охорони і захисту соціально корисної комунікації між суб'єктами. Зазначені функції проявляються, зокрема, у тому, що законодавчі дефініції конституюють (встановлюють, закріплюють) основні засади правового статусу суб'єктів або об'єктів у правовій системі суспільства, спрямовані на забезпечення цілісності та єдності правового регулювання визначеного кола суспільних відносин, безпосередньо або опосередковано регулюють ті чи інші практичні ситуації, сприяють охороні та захисту прав, свобод і законних інтересів громадян та їх об'єднань, інтересів юридичних осіб приватного і публічного права, врешті-решт, зміцненню законності та правопорядку в державі тощо.

Якщо вести мову про інші різновиди правових дефініцій, зокрема, про доктринальні та судові правові дефініції, то потрібно визнати, що їм також властиві певні специфічні функції, пов'язані з природою, відповідно, феноменів юридичної науки та судової практики. Так, доктринальним правовим дефініціям притаманні, зокрема, такі спеціальні функції, як прогностична, дидактична, евристична, методологічна тощо. Зазначені спеціальні функції доктри-

нальних правових дефініцій безпосередньо впливають з функціонального насичення юридичної науки як особливої сфери соціогуманітарних знань²⁰. Судові правові дефініції виконують, зокрема, такі важливі спеціальні функції, як інтерпретаційна, правоконкретизуюча, регулятивно-орієнтаційна тощо. У зазначеному контексті в науковій літературі, серед іншого, зазначається, що керівні роз'яснення, які приймаються Пленумом Верховного Суду, вміщують інтерпретаційну конкретизацію норм права, орієнтують судову практику на правильне застосування чинного законодавства²¹. При цьому така інтерпретаційна конкретизація, в межах якої уточнюються і визначені правові дефініції, адресується не лише судовим органам, а всім суб'єктам, які потрапили у певну спірну ситуацію, роз'яснення щодо вирішення якої надаються у відповідних джерелах узагальнення судової практики.

Висновки. Таким чином, можемо зробити такі висновки:

1. Функції правових дефініцій у цілому являють собою достатньо розгалужену систему основних напрямів їхнього впливу на суспільні відносини та їх суб'єктів (учасників) з метою забезпечення соціально корисного відтворення таких відносин у межах визначеного правопорядку.

2. Функції правових дефініцій – це напрями їх впливу на розвиток суспільних відносин взагалі та юридичної практики зокрема, а у випадку їх нормативного закріплення – на безпосередню поведінку та діяльність осіб, у яких проявляється їх природа та призначення, а також роль у забезпеченні стабільно функціонуючого правопорядку.

3. Загальними функціями правових дефініцій, тобто такими, що тією чи іншою мірою проявляються в межах кожного їх різновиду, є насамперед пізнавальна (гносеологічна), моделююча, онтологічна, культурна, комунікативна, кумулятивна та аксіологічна функції. Спеціальні функції правових дефініцій проявляються в межах їх конкретного різновиду та зумовлюються специфікою природи юридичної науки (доктринальні правові дефініції), позитивного права (законодавчі дефініції) та правозастосовної діяльності (судові правові дефініції).

1. *Ведерніков Ю. А.* Законодавча дефініція у правовому регулюванні *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 14. 2. *Косович В.* Правові дефініції як засіб забезпечення створення досконалих нормативно-правових актів України. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2013. Вип. 57. С. 46. 3. *Кашианина Т. В.* Юридическая техника: учебник. 2-е изд., пересмотр. Москва : Норма: ИНФРА-М, 2011. С. 187. 4. *Панько К. К.* Теория и практика законотворчества в уголовном праве : монография. Москва : Юрлитинформ, 2011. С. 107, 118. 5. *Карташов В. Н.* Юридические дефиниции: некоторые методологические подходы, виды и функции. *Законодательная дефиниция: логико-гносеологические, политико-юридические, морально-психологические и практические проблемы: материалы Международного «круглого стола»* (Черновцы, 21–23 сентября 2006 г.) / под ред. В. М. Баранова, П. С. Пацуркивского, Г. О. Матюшкина. Нижний Новгород : Нижегородский исследовательский научно-прикладный центр «Юридическая техника», 2007. С. 593–597. 6. *Подорожна Т. С.* Законодавчі дефініції: поняття, структура, функції : монографія. Львів : ПАІС, 2009. С. 151. 7. *Палашевская И. В.* Юридические дефиниции: функциональные и типологические характеристики. *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2 : Языкознание*. 2017. Т. 16. № 3. С. 132. 8. *Мальцев Г. В.* Социальные основания права. Москва : Норма, 2007. С. 713. 9. *Пона К.* Теория определения / пер. с румынск. Москва : Прогресс, 1976. С. 176. 10. *Черкас М. Є.*

Пізнавальна функція правової свідомості на правотворчій стадії механізму правового регулювання. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2008. Вип. 16. С. 151.

11. Ковальський В. С. Функції права: ціннісний та сутнісний виміри. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 60.

12. Зазаєва Н. Б. Основные тенденции изменения трактовки онтологической сущности права в современном мире. *Философия и общество*. 2004. № 4. С. 122.

13. Кочин В. Правова сутність юридичної особи. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 45.

14. Хук М. ван. Право как коммуникация / пер. с англ. М. В. Антонова и А. В. Полякова. Санкт Петербург : Изд. дом. С.-Петерб. гос. ун-та, ООО «Университетский издательский консорциум», 2012. С. 20.

15. Макеєва О. М. Поняття і сутність правової комунікації в сучасному інформаційному просторі. *Юридичний вісник*. 2017. № 3 (44). С. 35–41.

16. Андреев Д. В. Комунікаційний феномен права як фактор забезпечення дієвості соціально-правових комунікацій. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 1. С. 70.

17. Оніщенко Н. М. Сприйняття права в умовах демократичного розвитку: проблеми, реалії, перспективи : монографія / відп. ред. : Ю. С. Шемшученко. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. С. 16.

18. Бандура О. О. Аксиологія права як складова філософії права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2015. № 1–2 (9–10). С. 49–50.

19. Оніщенко Н. М. Змістовно-функціональні характеристики права (витоки, постулати, принципи, функції). *Правова держава*. 2010. Вип. 21. С. 58.

20. Костицький М. В. Філософські та науковознавчі проблеми юриспруденції (як науково-практичного комплексу з окремих галузей юридичної науки). *Філософські та методологічні проблеми права*. 2013. № 1–2. С. 3–10.

21. Гордієнко О. Конкретизація права в інтерпретаційній діяльності Верховного Суду України. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 295.

References

- 1.** Vediernikov Yu. A. Zakonodavcha definitsiia u pravovomu rehuliuванні. *Pravo i suspilstvo*. 2012. № 3. S. 14. (ukr)
- 2.** Kosovych V. Pravovi definitsii yak zasib zabezpechennia stvorennia doskonalynkh normatyvno-pravovykh aktiv Ukrainy. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya yurydychna*. 2013. Vyp. 57. S. 46. (ukr)
- 3.** Khashanina T. V. Yuridicheskaya tekhnika: uchebnik. 2-e izd., peresmotr. Moscow : Norma : INFRA-M, 2011. S. 187. (rus)
- 4.** Pan'ko K. K. Teoriya i praktika zakonotvorchestva v ugovnomn prave: monografiya. Moscow : Yurlitinform, 2011. S. 107, 118. (rus)
- 5.** Kartashov V. N. Yuridicheskie definicii: nekotorye metodologicheskie podhody, vidy i funktsii. *Zakonodatel'naya definiciya: logikognoseologicheskie, politiko-yuridicheskie, moral'no-psihologicheskie i prakticheskie problemy*: Materialy Mezhdunarodnogo «kruglogo stola» (Chernovcy, 21–23 sentyabrya 2006 g.) / pod red. V. M. Baranova, P. S. Pacurkivskogo, G. O. Matyushkina. Nizhny Novgorod : Nizhegorodskij issledovatel'skij nauchno-prikladnoj centr «Yuridicheskaya tekhnika», 2007. S. 593–597. (ukr)
- 6.** Podorozhna T. S. Zakonodavchi definitsii: poniattia, struktura, funktsii : monografiya. Lviv : PAIS, 2009. S. 151. (ukr)
- 7.** Palashevskaya I. V. Yuridicheskie definicii: funktsional'nye i tipologicheskie harakteristiki. *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 2 : Yazykoznanie*. 2017. T. 16. № 3. S. 132. (rus)
- 8.** Mal'cev G. V. Social'nye osnovaniya prava. Moscow : Norma, 2007. S. 713. (rus)
- 9.** Popa K. Teoriya opredeleniya / Per. s rumynsk. Moscow : Progress, 1976. S. 176. (rus)
- 10.** Cherkas M. Ye. Piznavalna funktsiia pravovoi svidomosti na pravotvorchii stadii mekhanizmu pravovoho rehuliuвання. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriadiuvannya*. 2008. Vyp. 16. S. 151. (ukr)
- 11.** Kovalskiy V. S. Funktsii prava: tsinnisnyi ta sutnisnyi vymiry. *Almanakh prava*. 2012. Vyp. 3. S. 60. (ukr)
- 12.** Zazaeva N. B. Osnovnye tendencii izmeneniya tractovki ontologicheskoy sushchnosti prava v sovremennom mire. *Filosofiya i obshchestvo*. 2004. № 4. S. 122. (ukr)
- 13.** Kochyn V. Pravova sutnist yurydychnoi osoby. *Yurydychna Ukraina*. 2013. № 5. S. 45. (ukr)
- 14.** Huk M. van. Pravo kak kommunikaciya / per. s angl. M. V. Antonova i A. V. Polyakova. SPb. : Izd. dom. S.-Peterb. gos. un-ta, ООО «Universitetskij izdatel'skij konsorcium», 2012. S. 20. (rus)
- 15.** Makeieva O. M. Poniattia i sutnist pravovoi komunikatsii v suchasnomu informatsiionomu

prostori. *Yurydychnyi visnyk*. 2017. № 3 (44). S. 35–41. (ukr) **16.** *Andreiev D. V.* Komunikat-siyni fenomen prava yak faktor zabezpechennia diievosti sotsialno-pravovykh komunikatsii. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*. 2014. № 1. S. 70. (ukr) **17.** *Onishchenko N. M.* Spryiniattia prava v umovakh demokratychnoho rozvytku : problemy, realii, perspektyvy : monohrafiia / Vidp. red. : Yu. S. Shemshuchenko. Kyiv : TOV «Vydavnytstvo «Iurydychna dumka», 2008. S. 16. (ukr) **18.** *Bandura O. O.* Aksiolohiia prava yak skladova filosofii prava. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*. 2015. № 1–2 (9–10). S. 49–50. (ukr) **19.** *Onishchenko N. M.* Zmistovno-funktsionalni kharakterystyky prava (vytoky, postulaty, pryntsypp, funktsii). *Pravova derzhava*. 2010. Vyp. 21. S. 58. (ukr) **20.** *Kostytskyyi M. V.* Filosofski ta naukoznavtsi problemy yurysprudentsii (iak naukovo-praktychnoho kompleksu) ta okremykh haluzei yurydychnoi nauky. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*. 2013. № 1–2. S. 3–10. (ukr) **21.** *Hordiienko O.* Konkretyzatsiia prava v interpretatsiinii diialnosti Verkhovnoho Sudu Ukrainy. *Yurydychnyi visnyk*. 2014. № 6. S. 295. (ukr)

Khomenko Oleksandr. Functions of law definitions: concept and classification

The article is devoted to an overview of the problems of the functions of law definitions and their variants. It is noted that the functions of law definitions in modern domestic and foreign scientific literature are usually explored through the prism of their legislative variety. The latter is due, among other things, to the fact that the use of the notion «function of law definitions» by some modern scholars is largely formal in nature, because the term «law» merges with the meaning of «legislative» or «positive law». While accepting in general that legal law definitions perform certain functions that are inherent in the whole system of legal definitions, yet they, like any other kind of legal definitions, perform certain specific functions that are not peculiar to others types of law definitions, in particular, doctrinal ones. In this context, it is first and foremost about the regulatory function of legal law definitions, which is one of the varieties of legal norms, in connection with which it is necessary to speak about the necessity or obligation to take it into account when taking legally significant actions. Although the content of a legal law definition does not include an indication of the respective rights and obligations of participants in certain legal relationships, it always contains specific features or circumstances (legal facts) that underlie a legal relationship.

Turning to the group of general functions of law definitions, first of all, we note that the main functions within this group, in our opinion, are the following: cognitive (epistemological), modeling, ontological, cultural, communicative, cumulative and axiological functions. The above mentioned functions of law definitions are general or those that in one way or another appear within each of their varieties, in particular, legal (legislative), doctrinal and judicial, and, secondly, the list of general functions of law definitions is not exhaustive, given the complexity of the dynamic nature of modern law reality, the development of which provides the opportunity to talk about other common functions of law definitions (for example, ideological).

In addition to general functions, law definitions also have some special functions that appear within their particular variety. In particular, legislative or legal definitions perform such special functions as constituent, regulatory, integrative, law enforcement, and others. Doctrinal law definitions are inherent, in particular, such special functions as prognostic, didactic, heuristic, methodological, etc. Judicial law definitions fulfill, in particular, such important special functions as interpretative, law-concretizing, regulatory-orientational, and so on.

As a result of the research, the author draws the following conclusions:

1. The functions of law definitions as a whole phenomena are a sufficiently extensive system of main directions of their influence on public relations and their subjects (participants) in order to ensure socially useful reproduction of such relations within the defined law-and-order.

2. The functions of law definitions are the directions of their influence on the development of social relations in general and legal practice in particular, and in the case of their normative fixing – on the direct behavior and activities of persons in which their nature and purpose are manifested, as well as their role in ensuring a stable functioning law-and-order.

3. *The general functions of law definitions, that is those, which in one way or another appear within each of their varieties, are primarily cognitive (epistemological), modeling, ontological, cultural, communicative, cumulative and axiological functions. Special functions of law definitions are manifested within their specific variety and are determined by the specifics of the nature of law science (doctrinal law definitions), positive law (legal law definitions), and law enforcement activities (judicial law definitions).*

Key words: law, law definitions, functions of law definitions, legal (legislative) definitions, doctrinal law definition, judicial law definitions.

DOI: 10.33663/0869-2491-2020-31-496-505

УДК 343.352

О. Г. БІЛОКОНЬ,

аспірантка Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*

ORCID: 0000-0001-5452-4035

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПІДКУПУ ЯК НАСКРІЗНОГО ПОНЯТТЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню змісту поняття «підкуп» у кримінальному праві України. Водночас з'ясовано передумови становлення відповідальності за підкуп в українському законодавстві та проаналізовано види підкупу залежно від специфіки наданих прав і повноважень суб'єктів, залежно від ступеня очевидності для осіб, які не є сторонами або зацікавленими учасниками підкупу як корупційного правопорушення і залежно від ролі держави в урегулюванні суспільних відносин, порядок яких порушується підкупом. Запропоновано дефініцію поняття «підкуп» у кримінальному праві України розглянути як суспільно небезпечне, каране діяння, що характеризується домовленістю двох зацікавлених осіб, або схиланням однієї особи на користь іншої, отримати (надати) неправомірну вигоду шляхом зловживання уповноваженою особою своїми службовими чи владними повноваженнями на користь іншої особи.

Ключові слова: підкуп, корупція, корупційний злочин, кримінальне законодавство, класифікація, види.

Білоконь Е. Г. Понятие и виды подкупа как сквозного понятия в уголовном праве Украины

Статья посвящена исследованию содержания понятия «подкуп» в уголовном праве Украины. В то же время установлены предпосылки становления ответственности за подкуп в украинском законодательстве и проанализированы виды подкупа в зависимости от специфики предоставленных прав и полномочий субъектов, в зависимости от степени очевидности для лиц, не являющихся сторонами или заинтересованными участниками подкупа как коррупционного правонарушения и в зависимости от роли государства в урегулировании общественных отношений, порядок которых нарушается подкупом. Предложено дефиницию понятия «подкуп» в уголовном праве Украины рассматривать как общественно опасное, наказуемое деяние, характеризующееся договоренностью двух заинтересованных лиц, или склонением одного человека в пользу другого, получить (предо-

* **Bilokon Olena**, Postgraduate Student of V.M. Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine